

دستورالعمل

دانشگاه پیام نور

مرکز قم

پایان نامه دکتری رشته تاریخ اسلام

گرایش تاریخ و تمدن اسلامی

نقش سیره علمی، سیاسی و مدیریتی پیامبر و اهل بیت (صلوات الله علیهم)

در تمدن نوین اسلامی

استاد راهنما :

دکتر محمد صادق جمشیدی راد

استادان مشاور :

آیت الله محمد هادی یوسفی غروی

دکتر سید حسن قریشی

نگارنده:

محسن ادیب بهروز

شهریور ۱۳۹۷

ب

صور تجلسه دفاع از پایان نامه دوره دکتری

آقای / خانم: محسن ادیب بهروز

دانشجوی رشته مدرسی معارف / تاریخ و تمدن اسلامی

به شماره دانشجویی ۹۱۷۸۶۹۶۹۷

تأثیر سیره سیاسی، مدیریتی و علمی پیامبر و اهل بیت (ص) در تمدن نوین اسلامی
جلسه دفاع از پایان نامه دکتری نامبرده با حضور هیأت داوران در مورخ ۹۸/۴/۱۱ ساعت ۱۰ در محل مرکز قم برگزار و پس از ارزیابی پایان نامه مذکور به شرح زیر ارزیابی گردید.

نمره دفاع بر مبنای ۱۸	نمره دستاورد پژوهشی	نمره نهایی
۱۷,۷۵	—	۱۷,۷۵
هنده رفت در محرم	—	هنده و خفت در محرم
	درجه ارزشیابی	

هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه دانشگاهی	محل خدمت	کد استادی	امضا
استاد راهنما	دکتر محمدصادق جمشیدی راد	رئیس	پیام نور	۴۰۸۳۰	
استاد مشاور ۱	دکتر محمد هادی یوسفی غروی		مرکز قم	۹۰۳۱۱	
استاد مشاور ۲	دکتر سید حسن قریشی کرین	استاد	پیام نور	۴۹۱۴۶	
استاد داور داخلی	دکتر محمدرضا شمیری	رئیس	پیام نور	۳۸۹۳۲۵	
استاد داور خارجی	دکتر محمدرضا جباری	رئیس	قم	۴۹۹۹۷۳	
استاد داور خارجی	دکتر علی نصیری	رئیس	علم و صنعت	۴۴۳۳۵	
نماینده تحصیلات تکمیلی	علی عروجی	-	پیام نور		

نمره نامبرده بر اساس پشنامه ها و دستورالعمل های مربوط به دستاوردهای پژوهشی، مستخرج محاسبه و در تاریخ نهایی شده است.

نام و امضای کارشناس پژوهشی مرکز

(*) نمره دستاورد پژوهشی برابر دستورالعمل مربوط در مهلت مقرر پس از دفاع تعیین شده و توسط کارشناس پژوهشی محاسبه و نمره نهایی اعلام می گردد.

قم، میدان جهاد،
میدان امامزاده سید علی،
خیابان ۶۰ متری
شهدای پست،
صندوق پستی: ۳۷۱۸۵-۳۱۱
تلفن: ۷۷۸۸۲۴۵-۹
دورنگار: ۷۷۸۰۱۳۸

تعهد نامه اصالت رساله

اینجانب محسن ادیب بهروز دانش آموخته مقطع دکتری ناپیوسته تخصصی در رشته تاریخ اسلام که در تاریخ ۹۸/۴/۱۱ از رساله خود تحت عنوان نقش سیره علمی، سیاسی و مدیریتی پیامبر و اهل بیت (صلوات الله علیهم) در تمدن نوین اسلامی با کسب نمره ۱۷/۷۵ (از ۱۸) دفاع نموده‌ام، بدینوسیله متعهد می‌شوم.

۱) این رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده‌ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوط ذکر و درج کرده‌ام.

۲) این رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر و یا بالاتر) در سایر دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره‌برداری اعم از چاپ مقاله، کتاب، ثبت اختراع و... از این رساله را داشته باشم، با ذکر نام استادان راهنما و مشاور و درج نام دانشگاه پیام نور اقدام خواهم کرد.

۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب حقوقی ناشی از آن را می‌پذیرم و همچنین دانشگاه پیام نور مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار کند و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی
محسن ادیب بهروز

باسپاس

از اساتید بزرگوار جناب حجت الاسلام دکتر

محمدصادق حمشیدی

آیت الله محمدمادی یوسفی

غزوی

جناب آقای دکتر سید حسن قریشی

کربن

تقدیم به:

ساحت مقدس

ولی الله الاعظم امام عصر حضرت حجت

(سلام الله علیه)

چکیده

سیره پیامبر و اهل بیت - صلوات الله عليهم - دربردارنده دانش‌های مفید، کارآمد و به دور از هر خطا و اشتباه، تدبیر و اداره امور مردم، رهبری و هدایت نظام‌مند جامعه است که در برگیرنده ارکان مهم پیریزی، ساخت و هدایت و رهبری تمدن برتر است. این پژوهش در پی تبیین نقش و تأثیر سیره علمی؛ سیاسی و مدیریتی پیامبر و اهل بیت صلوات الله عليهم در تأسیس تمدن نوین اسلامی با تکیه بر تبیین مفهوم این تمدن است. (هدف) از این رو تلاش شده تا مفهوم تمدن از نگاه متفکران شرق و غرب مورد توجه قرار گرفته و بر اساس آن و با تکیه بر مفاهیم اصیل فرهنگ اسلامی، مفهوم مشخصی از تمدن نوین اسلامی ارایه شود. سپس چستی و چگونگی شاخصه‌های ارکان تمدن یعنی علم، سیاست و مدیریت از سیره استخراج و نقش آنها در شکل‌گیری و بالندگی این تمدن تبیین گردد. این پژوهش توصیفی - تحلیلی است و گردآوری داده‌ها بر اساس فرم‌های فیش‌برداری از منابع موجود و مرتبط انجام شده و در ادامه با شیوه‌های کیفی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. (روش) حاصل پژوهش آنکه تمدن نوین اسلامی بستر و امکانات آرامش (سکون قرآنی) و رشد و تعالی فرد انسان‌های خویش را فراهم می‌نماید. در تمدن نوین اسلامی، ارکان تمدن (علم، سیاست و مدیریت) دارای مفهوم و شاخصه‌های منحصر به خود است چنان که علم پیش نیاز رشد و تعالی آدمی و سرمنشأ آن قرآن صامت و ناطق بوده و در مسیر قرب بوده و مبتنی بر تقوا و دنیاگریزی است. سیاست ابزار برقراری عدالت است و اساس آن را مدارا و برپای داشتن مردم تشکیل می‌دهد. از این رو به لحاظ ماهیت ظلم‌ستیز خود پیوسته در رویارویی با کفر و نفاق قرار دارد. مبنای فعالیت سیاستمدار پیروی از دستورات الهی است و زندگی او به تمامی در خدمت امور مردم است و مدیریت می‌کوشد با به کارگیری و هدایت صحیح منابع، جامعه را به سوی اهداف الهی رهنمون شود. مدیریت دارای بایستگی‌ها، چستی در قبول و یا عدم پذیرش مسؤولیت است و در آن پیامدهای مدیریت ناشایستگان بیان شده و چگونگی مدیریت به دقت مورد توجه قرار گرفته است. (نتیجه‌گیری)

واژگان کلیدی: سیره علمی؛ سیره سیاسی؛ سیره مدیریتی؛ تمدن اسلامی؛ تمدن نوین اسلامی

فهرست

صفحه	عنوان
ز	چکیده
ح	فهرست
۱	مقدمه
۳	فصل نخست : کلیات
۴	۱-۱. بیان مسأله
۵	۲-۱. اهمیت و ضرورت تحقیق
۶	۳-۱. اهداف تحقیق
۶	۱-۳-۱. هدف اصلی:
۶	۲-۳-۱. اهداف فرعی:
۶	۴-۱. سؤالات تحقیق
۶	۱-۴-۱. سوال اصلی
۶	۲-۴-۱. سؤالات فرعی
۷	۵-۱. فرضیه تحقیق
۷	۱-۵-۱. فرضیه اصلی
۷	۲-۴-۱. فرضیه های فرعی
۸	۶-۱. روش تحقیق
۸	۷-۱. پیشینه تحقیق
۱۱	فصل دوم: مبانی و چهارچوب نظری
۱۲	مقدمه
۱۲	۱-۲. واژگان کلیدی و مفاهیم

- ۱۲-۱-۱-۲. تمدن در لغت و اصطلاح..... ۱۲
- ۱۷-۱-۱-۲. تمدن عینی..... ۱۷
- ۱۷-۱-۱-۲. اصطلاح شناسی تمدن و تمدن نوین اسلامی..... ۱۷
- ۱۸-۱-۱-۲. ارکان تمدن..... ۱۸
- ۱۹-۱-۲. تمدن نوین اسلامی..... ۱۹
- ۲۱-۱-۲-۲. تمدن نوین اسلامی در لغت..... ۲۱
- ۲۱-۱-۲-۲. مفهوم منتخب تمدن نوین اسلامی..... ۲۱
- ۲۱-۱-۲-۳. اصطلاح شناسی سیره..... ۲۱
- ۲۲-۱-۳-۱-۲. مفهوم منتخب سیره..... ۲۲
- ۲۳-۱-۳-۱-۲. سنت..... ۲۳
- ۲۳-۱-۳-۱-۲. تفاوت و تشابه سیره و سنت..... ۲۳
- ۲۴-۲-۲. مبانی شناخت سیره پیامبر ﷺ و ائمه..... ۲۴
- ۲۵-۱-۲-۲. شناخت سیره..... ۲۵
- ۲۵-۱-۲-۲. سند و اعتبار..... ۲۵
- ۲۵-۲-۱-۲-۲. دلالت..... ۲۵
- ۲۶-۱-۲-۲-۳. تطبیق با اصول مسلم..... ۲۶
- تطبیق با قرآن..... ۲۶
- همسویی با روایات قطعی و مسلم..... ۲۸
- خرد پذیری..... ۲۸
- ۲۹-۲-۲. چهارچوب نظری مبانی فهم سیره پیامبر ﷺ و ائمه..... ۲۹
- ۳۱-۲-۲-۱. فهم اثر بر اساس ذهنیتی که در آن متبلور شده است..... ۳۱
- ۳۱-۲-۲-۲. فهم بر اساس رهیافت به تمامیت زندگی معصوم - صلوات الله علیه..... ۳۱
- ۳۱-۲-۲-۳. فهم بر اساس اصل آشکار ساختن مقصود..... ۳۱
- ۳۲-۲-۲-۴. فهم بر اساس اصل مطابقت با معنا..... ۳۲
- ۳۴-۳-۲. چیستی و ماهیت سیره..... ۳۴

۳۴	۴-۲. عصمت و مفهوم آن
۳۴	- مفهوم عصمت
۳۵	- مفهوم حداقلی و حداکثری عصمت
۳۵	۵-۲. مصداقان معصومان
۳۶	۱-۵-۲. تشابه در شخصیت کمالی و توانمندی های معصومان - صلوات الله علیهم
	Error! Bookmark not defined. الف) تطبیق مستند سیره بر اصول شناخت آن
	Error! Bookmark not defined. ب) سند
	Error! Bookmark not defined. ج) متن
۳۸	۱-۵-۲. صفات اشتراکی اهل بیت
۳۸	۱-۵-۲-۱. کان پیمبری (معدن رسالت)
۳۸	۲-۵-۲-۱. خزانهداران دانش
۳۸	۳-۵-۲-۱. فرجامداران شکیبایی
۳۹	۴-۵-۲-۱. بنیادهای سخاوت
۳۹	۵-۵-۲-۱. پیشوایان تمامی مردمان
۳۹	۶-۵-۲-۱. ولی نعمتان
۴۰	۷-۵-۲-۱. سرشت نیکان
۴۰	۸-۵-۲-۱. پایه های وارستگان
۴۰	۹-۵-۲-۱. مهتران مردم
۴۰	۱۰-۵-۲-۱. ستون سرزمین ها
۴۱	۱۱-۵-۲-۱. دروازه های ایمان
۴۱	۱۲-۵-۲-۱. معتمدان خداوندگار بخشاینده
۴۱	۱۳-۵-۲-۱. پور پیمبران
۴۱	۱۴-۵-۲-۱. برگزیدگان فرستادگان
۴۲	۶-۲. سیره قابل بهره برداری
۴۲	۷-۲. تشابه در سیره معصومان - صلوات الله علیهم

- ۷-۲-۱. شناخت تشابه با ابزار اندیشه بشری ۴۲
- ۷-۲-۱. روایت امام هادی - صلوات الله علیه - در خصوص تشابهها در سیره چه میگوید؟ ۴۳
- ۸-۲. تفاوت های ظاهری در سیره معصومان - صلوات الله علیهم ۴۵
- ۸-۲-۱. طبقه بندی تفاوت ها در سیره معصومان ۴۶
- ۹-۲. الزامات در بهره گیری از سیره معصومان **Error! Bookmark not defined.**
- ۱۰-۲-۱. نقش زمان و مکان در سیره معصومان ۴۶
- ۱۰-۲-۱. نقش زمان و مکان در تحقق اهداف الهی ۴۷
- ۱۰-۲-۲. مقایسه در شرایط زمانی و مکانی معصوم و زمان معاصر ۴۷
- ۱۱-۲. آیات سیره ۴۷
- ۱۱-۲-۱. مهمترین آیاتی که در این خصوص میتوان به آنها استناد نمود : ۴۷
- ۱۱-۲-۲. دیگر آیاتی که در رابطه با انبیا در قرآن بیان شده است ۴۸
- ۱۲-۲. رابطه تمدن نوین اسلامی با سیره و منش اسوه های قرآنی ۴۹
- نتیجه گیری و جمع بندی ۴۹
- فصل سوم: نقش و اثر سیره علمی پیامبر و اهل بیت - صلوات الله علیهم - در تمدن نوین اسلامی ۵۱
- مقدمه ۵۲
- ۳-۱. تعریف علم ۵۲
- ۳-۱-۱. سیره علمی ۵۳
- ۳-۲. علم در قرآن ۵۴
- ۳-۲-۱. ارزش علم و عالم ۵۴
- ۳-۲-۳. توجه عالم به الله ۵۵
- ۳-۲-۴. ویژگی عالم حقیقی ۵۵
- ۳-۲-۵. عالمان بی عمل، محروم از نصرت و ولایت خدا ۵۶
- ۳-۲-۶. سوء استفاده از علم ۵۶
- ۳-۳. تأثیر سیره علمی پیامبر و اهل بیت - صلوات الله علیهم - در تمدن نوین اسلامی ۵۷
- ۳-۳-۱. ضرورت برخورداری از آگاهی ۵۷

۵۸	۲-۳-۳. علم مفید
۵۹	۳-۳-۳. شاخصه‌های علم مفید
۶۲	۴-۳-۳. سرچشمه اصلی و حقیقی دانش
۶۵	۵-۳-۳. عالمان حقیقی
۶۶	۶-۳-۳. ویژگی های عالمان واقعی و حقیقی
۶۶	۱-۶-۳-۳. بهره مند از دانش کاربردی
۶۷	۲-۶-۳-۳. ژرف اندیشی و فروتنی
۶۷	۳-۶-۳-۳. ادب آموزی از بیادبان
۶۸	۴-۶-۳-۳. آسیب های عالمان
۷۰	۵-۶-۳-۳. بایستگی های عالمان
۷۰	۶-۶-۳-۳. تأثیر ندادن مصیبت ها در انتقال آموزه ها
۷۱	۷-۶-۳-۳. شکیبایی در برابر مخاطبان استثنایی
۷۱	۸-۶-۳-۳. علم طلبان حقیقی
۷۲	۹-۶-۳-۳. عشق ورزی به دانش آموختگان شایسته
۷۳	۷-۳-۳. دانش اندوزی و علم آموزی
۷۳	۱-۷-۳-۳. انگیزه و هدف از آموختن علم
۷۴	۲-۷-۳-۳. بایستگی های دانش پژوه و علم آموز
۷۷	۸-۳-۳. حقوق استاد
۷۹	۹-۳-۳. چگونگی دانش افزایی
۸۰	۱۰-۳-۳. آغاز و فرجام دانش
۸۱	۱۱-۳-۳. منابع دانش
۸۱	نتیجه گیری و جمع بندی
۸۶	فصل چهارم: نقش و اثر سیره سیاسی پیامبر و اهل بیت - صلوات الله علیهم - در تمدن نوین اسلامی
۸۷	مقدمه
۸۷	۱-۴. تعریف سیاست

- ۸۸..... ۱-۱-۴- سیره سیاسی
- ۸۸..... ۲-۴- بایسته های سیاست در قرآن
- ۸۸..... ۱-۲-۴- اجرای عدالت
- ۸۹..... ۲-۲-۴- ادای حقوق و پرهیز از تذبذیر
- ۸۹..... ۳-۲-۴- تقابل پیوسته با کفر و نفاق و حامیان آن
- ۹۲..... ۴-۲-۴- تأمین نیروی مبارزه با کفر و نفاق
- ۹۲..... ۵-۲-۴- پرهیز از پیروی اکثریت مردم
- ۹۳..... ۳-۴- سیره سیاسی پیامبر و معصومان - صلوات الله علیهم
- ۹۳..... ۱-۳-۴- چیستی منش سیاسی پیامبر - صلوات الله علیه و آله
- ۹۷..... ۲-۳-۴- سبک زندگی سیاستمدار
- ۹۸..... ۳-۳-۴- وقت گذاری سیاستمدار
- ۹۹..... ۴-۳-۴- تشکیل حکومت و امت واحده
- ۱۰۴..... ۵-۳-۴- اجرای عدالت
- ۱۰۷..... ۱-۵-۳-۴- عواقب عدم اجرای عدالت
- ۱۰۷..... - بیدادگر خوارترین آفریدگان
- ۱۰۷..... - بیدادگر نخستین دوزخی
- ۱۰۷..... - بیدادگری، تباه خدایی
- ۱۰۷..... - عدم قداست جامعه بدون عدالت
- ۱۰۸..... - ترک عدالت عامل موهون شدن حاکمیت
- ۱۰۸..... - ترک عدالت عامل خرابی و سقوط
- ۱۰۹..... ۲-۵-۳-۴- مساوات
- ۱۰۹..... ۶-۳-۴- دشمن شناسی
- ۱۱۱..... ۷-۳-۴- تعیین شایستهترین کارگزاران
- ۱۱۳..... ۸-۳-۴- عدالت ملاک سنجش تمدن اسلامی
- ۱۱۵..... ۹-۳-۴- دستاورد سیاست خطاناپذیر

- ۱۱۶..... ۱۰-۳-۴. امام معصوم؛ عالمترین مردم به سیاست
- ۱۱۷..... ۱۱-۳-۴. گونه شناسی (انواع) سیاست
- ۱۱۷..... ۱-۱۱-۳-۴. سیاست زشت
- ۱۱۷..... ۲-۱۱-۳-۴. سیاست زیبا
- ۱۱۹..... ۱۲-۳-۴. ویژگی ها و پیامدهای سیاست نیکو و سالم
- ۱۲۱..... ۱۳-۳-۴. برتری عدالت بر سخاوت
- ۱۲۱..... ۱۴-۳-۴. ضرورت مدیریت جامعه بر اساس سیاست رسول الله
- ۱۲۲..... نتیجه گیری و جمع بندی
- ۱۲۶..... فصل پنجم: نقش سیره مدیریتی پیامبر و اهل بیت - صلوات الله علیهم - در تمدن نوین اسلامی
- ۱۲۷..... مقدمه
- ۱۲۷..... ۱-۵. تعریف مدیریت
- ۱۲۷..... ۱-۱-۵. سیره مدیریتی
- ۱۲۷..... ۲-۵. نقش مدیریت در شکل گیری تمدن نوین اسلامی
- ۱۲۸..... ۳-۵. بایسته های مدیریت از نگاه قرآن
- ۱۲۸..... ۱-۳-۵. توکل به خداوند، در تصمیم گیری و اعمال مدیریت
- ۱۲۸..... ۲-۳-۵. امانتداری، در مدیریت جامعه
- ۱۲۹..... ۳-۳-۵. علم و آگاهی بر امور تحت مدیریت
- ۱۳۰..... ۴-۳-۵. بهره مندی از توان جسمی
- ۱۳۰..... ۵-۳-۵. تقسیم کارها و مسؤولیت ها
- ۱۳۰..... ۶-۳-۵. آزمودن و احراز شایستگی افراد، پیش از گزینش برای مدیریت
- ۱۳۱..... ۷-۳-۵. ضرورت روشنی مدیر و برخورداری از حجت در تصمیم گیری ها
- ۱۳۱..... ۸-۳-۵. دریغ نکردن از دانش و مدیریت خویش به هنگام رنج ناروا
- ۱۳۲..... ۹-۳-۵. مدیریت ذی القرنین؛ الگوی قرآنی مدیران
- ۱۳۲..... ۱-۹-۳-۵. بهره گیری کارآمد از امکانات و دانش
- ۱۳۲..... ۲-۹-۳-۵. استفاده از مشارکت نیروی انسانی و امکانات مردمی در راستای قدرت الهی

۴-۵. مدیریت و شایستگی احراز آن از منظر سیره معصومان و تأثیر آن در تحقق تمدن نوین اسلامی ... ۱۳۳
۱-۴-۵. لعن ریاست طلب ۱۳۳
۲-۴-۵. ویژگی مدیران ۱۳۵
۱-۲-۴-۵. پیامد مدیریت ناشایستگان ۱۳۷
۵-۵. چگونگی مدیریت در سیره و میزان تأثیرگذاری آن در تمدن نوین اسلامی ۱۳۹
۱-۵-۵. برنامه و الگوی مدیر ۱۳۹
۲-۵-۵. ارایه برنامه به مدیران زیر دست و تعیین وظایف ۱۴۱
۳-۵-۵. فروتنی مدیرفراست با مدیران فرودست ۱۴۲
۴-۵-۵. تثبیت مدیران در آغاز مدیریت ۱۴۳
۵-۵-۵. منع عیب یابی و تجسس از مدیر پیشین ۱۴۴
۶-۵-۵. نظارت و هدایت و عزل مدیران ۱۴۵
نتیجه گیری و جمع بندی ۱۴۸
نتیجه گیری ۱۵۱
مقدمه ۱۵۲
یافته های تحقیق ۱۵۲
پیشنهادها ۱۶۳
فهرست منابع ۱۶۴

مقدمه

آدمی همواره در آرزوی ایجاد تمدنی بوده است که در تمامی ابعاد خوشبختی او را تأمین نماید چرا که حرکت آدمی به سمت بقا و تعالی و انتظام امور به گونه‌ای که سعادت او را در برگیرد شاید یکی از اهداف غایی حیات آدمی فارغ از شالوده اندیشه و مبانی نگرش او به جهان باشد. اما آنچه مسلم است دستاوردهای بشر در ایجاد تمدن‌های مختلف هرگز نتوانسته است در تمامی ابعاد این مهم را تحقق بخشد و نگاه تک بعدی به حیات آدمی باعث شده است که همواره ایجاد تمدن برتر برای او در حد یک آرزوی دور و دراز باقی بماند. این در حالی است که در اندیشه دینی و بویژه اندیشه منبعث از آموزه‌های اسلامی مصالح فکری ساخت چنین تمدنی ارایه شده و در مقطعی کوتاه - زمان پیامبر اکرم (ع) - تحقق یافته است.

گفتنی است هنگامی که سخن از تمدن اصیل اسلامی که امید است با تحقق آن تمدن نوین اسلامی شکل گیرد به میان می‌آید مقصود تمدنی است که شاخص تعالی و رشد در آن قرب الهی باشد به گونه‌ای که علوم بر اساس علم مطلق الهی ارایه و گسترش یافته، سیاست مبتنی بر مدل سیاسی پیامبران و امامان - صلوات الله علیهم - ترویج و اجرا شده و مدیریتی متکی بر شایسته سالاری دینی تحقق یابد.

ایجاد چنین تمدنی مستلزم دستیابی به شاخصه‌هایی منبعث از آموزه‌های اسلامی است که نخست بتوان به ضریبی از اطمینان دست یافت که بتوان آنها را آموزه‌های اصیل - آیات و سیره معصومان - دانست؛ دوم بتوان گفت که اطمینان نسبی ایجاد شده است که آنچه ارایه می‌شود منطبق بر منطق عصمت معصومان و هدف آنها از بیان و یا رفتار به آن سیره بوده است و سوم در جامعه بشری با همه کاستی‌هایی که وجود دارد از قابلیت اجرا برخوردار بوده و می‌توان از آن بهره گرفت؛ نه آن که بیان بخشی از سیره باشد که یا به خود معصوم اختصاص داشته و یا در تطبیق آن با هدف معصوم تردید وجود داشته باشد.

از این رو پژوهش حاضر تلاشی کوچک است در خصوص دستیابی به این آموزه‌ها تا بتوان بر اساس آن در خصوص ارکان ایجاد تمدن یعنی علم، سیاست و مدیریت مجموعه‌ای از دستورالعمل‌های کاربردی را ارایه کرد که هم متضمن بیان چستی این ارکان از نگاه آموزه‌های اسلامی و هم چگونگی و ساختار اجرایی آن از نگاه سیره معصومان باشد. بر این اساس تلاش شده است تا مجموعه‌ای از آیات قرآن و گزارش های تاریخی و حدیثی قابل اطمینان جمع‌آوری، تفسیر و تحلیل گردد که بتوان بر اساس آن طرحی جامع در خصوص ایجاد تمدن نوین اسلامی را ارایه و برنامه‌ریزی نمود.

گفتنی است ابعاد وسیع سیره معصومان پهنایی بسیار فراخ‌تر از آنچه در این مجموعه گردآمده است را در بر گرفته و شاید بتوان تلاش حاضر را تلاشی، آغازگر شناخت این ابعاد وسیع دانست که با اهتمام دیگر پژوهشگران امید است ابعاد دانش موجود از آن توسعه یافته و دربرگیرنده همه ریززوایایی تخصصی گردد.

در این اثر تلاش شده است تا با مراجعه به منابع دست اول، بررسی سند و اعتبار و دلالت روایات و همچنین تطبیق آنها با اصول مسلم پذیرش سیره و نیز تکیه بر مبانی فهم سیره و اصول استنباط و برداشت آن به ضریبی قابل اطمینان در دریافت و برداشت از سیره دست یافت.

افزون بر آن باید توجه نمود که آنچه به عنوان تمدن اسلامی مشهور توسط اندیشمندان تمدنی و تاریخی شناخته می‌شود؛ تمدنی است که با نام تمدن اموی و عباسی معرفی شده است و این تمدن‌ها اگر چه در امتداد تمدن اسلامی تأسیس شده توسط پیامبر اکرم و در برهه‌ای کوتاه توسط امیرمؤمنان - صلوات الله علیهما - ایجاد شد اما تمدن اصیل اسلامی را از مسیر واقعی خود منحرف نمود و علیرغم بالندگی و توسعه خود، تنها تمدنی را در عرض دیگر تمدن‌های بشری ایجاد نمود که در آن تکیه بر دانش بشری جایگزین تکیه و ابتدا بر دانش الهی گردید و وجود این نقیصه اطلاق عنوان تمدن اسلامی را از آنها سلب می‌کند چرا که این تمدن‌ها با شاخصه‌های تمدن اصیل اسلامی تفاوت فاحش و معنی‌داری یافته است.

در آخر تأکید می‌گردد که یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که سیره نه تنها در خصوص تمدن اصیل اسلامی سکوت نکرده است بلکه مجموعه‌ای از آموزه‌های قابل بهره‌برداری ارائه نموده است که شاهد بر امکان کاربردی نمودن آن، وجود نمونه‌های عینی از آن در عصر برخی از پیامبران - به روایت قرآن - و نمونه بارزتر آن عصر پیامبر و امام علی - صلوات الله علیهما - به روایت تاریخ صحیح اسلام است.

فصل نخست

کلیات

تأسیس تمدن اسلامی یکی از اهداف غایی آموزه‌های اسلام ناب است که از همان آغاز بعثت پیامبر و در ادامه حضور پربرکت ائمه هدا - صلوات الله علیهم - به تناسب اوضاع و شرایط، چستی و چگونگی آن در سیره پیامبر و اهل بیت نمود یافته است یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های این تمدن، مدیریت الهی است که نقشی بسزا در تأسیس و بالندگی این تمدن دارد اما تمدن اسلامی مشهور با آنچه در کلام و رفتار پیامبر و اهل بیت - صلوات الله علیهم - بیان شده تفاوت بسیار یافت ولی آنچه مسلم است اگر آن تمدن بر اساس این شاخصه‌ها بنیان نهاده می‌شد امروز اوضاع مسلمین به گونه دیگری بود. بر این اساس نگارنده عقیده دارد که چنان چه بتوان تمدن نوین اسلامی را بر اساس این شاخصه‌ها بنا نمود می‌توان سرنوشت جامعه مسلمانان را به گونه‌ای دیگر رقم زد.

در این میان نقش علم منطبق بر ارزش‌های الهی، برخوردار از قابلیت بهره‌برداری و کاربردی نمودن؛ مدیریت کارآمد و سیاست الهی و اثرگذار در ساخت و بنای تمدن نوین اسلامی بسیار مهم و زیر بنایی است؛ بر این اساس این نوشتار در پی بیان راه‌کارها و تأثیر سیره علمی، مدیریتی و سیاسی در شکل‌گیری و بالندگی تمدن نوین اسلامی است.

۱-۱. بیان مسأله

ساختن تمدنی کارآمد که پاسخگوی تمامی نیازهای بشری بوده و عیوب موجود در تمدن‌های کنونی در آن وجود نداشته باشد نیازمند ارزیابی الگو و مدلی کارآمد است. در تحقق چنین تمدنی، **برخوداری** از دانشی کارآمد و بدون نقص و کاستی نسبی، بایسته‌ای اجتناب ناپذیر بوده و نقش بسیار مهمی ایفا می‌نماید. همچنین در تثبیت و توسعه آن، مدیریت توانمند و فاقد هر خطا، لازم و ضروری است؛ مشروط بر آن که بر اساس یک نظام و برنامه جامع طراحی شده باشد. روش و شیوه پیامبر و اهل بیت - صلوات الله علیهم - در ارزیابی دانش‌های مفید، کارآمد و به دور از هر خطا و اشتباه، تدبیر و اداره امور مردم، رهبری و هدایت نظام‌مند جامعه و آموزش و پرورش آنان، مجموعه‌ای از اطلاعات، راه‌کارها و دستورالعمل‌های کاربردی است که در برگزیده ارکان مهم پی‌ریزی، ساخت و هدایت و رهبری تمدن برتر است چرا که با اتکا به منبع وحی و هدایت الهی ارزیابی شده است. مجموعه این سیره، منش و شیوه رفتاری پیامبر و امامان معصوم - صلوات الله علیهم - برای تحقق جامعه‌ای فهیم، هوشمند و دارای رشد در زمینه‌های گوناگون است که شامل رهنمودها و دستورالعمل‌های کاربردی متعددی می‌باشد؛ مشتمل بر سیره سیاسی، مدیریتی و علمی، چنان که امام علی -

صلوات الله عليه - در تبیین راهبرد اساسی سیاست می‌فرماید: «حسن السیاسة قوام الزعیه»؛ (لیثی، ۱۳۷۶، ص ۲۲۴) نیکویی سیاست، در بر پای نگاهداشتن مردم [عدم آسیب به معیشت؛ امنیت و رفاه ذهنی] است و پیامبر - صلوات الله علیه و آله - در بایستگی قبول مسئولیت و مدیریت متناسب با توانمندی و جایگاه فرد می‌فرماید: «مَنْ وَضَعَ نَفْسَهُ فِي غَيْرِ الْمَوْضِعِ الَّذِي وَضَعَهُ اللَّهُ فِيهِ مَقْتَهُ اللَّهُ»؛ (حرانی، ۱۳۸۲، ص ۴۴) کسی که خود را در مقامی جز آنچه خدا برایش تعیین فرموده منصوب کند، خدایش دشمن دارد.

همچنین امام باقر - صلوات الله علیه - در تبیین سرچشمه دانش اصیل می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَدْعُ شَيْئاً يَحْتَاجُ إِلَيْهِ الْأُمَّةُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا أَنْزَلَهُ فِي كِتَابِهِ وَ بَيَّنَّهُ لِرَسُولِهِ وَ جَعَلَ لِكُلِّ شَيْءٍ حَدّاً وَ جَعَلَ عَلَيْهِ دَلِيلاً يَدُلُّ عَلَيْهِ»؛ (صفار، ۱۴۰۴ ق، ج ۱، ص ۶) خدای تبارک و تعالی چیزی از احتیاجات امت را وانگذاشت جز آن که آن را در قرآنش فرو فرستاد و برای رسولش بیان فرمود و برای هر چیز اندازه و مرزی قرار داد و برای رهنمایی آن رهبری گماشت.

آنچه مسلم است دانشی فربه از اصول و دستورالعمل‌های کاربردی تمدن‌ساز در سیره معصومان وجود دارد که توجه و اهتمام به‌کارگیری آن می‌تواند زمینه ایجاد تمدنی شگرف را پدید آورد. بر این اساس در این رساله کوشش شده تا به تبیین مستند و جامع آنها پرداخته شود؛ با این هدف که با به کارگیری آن شاهد تولد تمدنی بی‌بدیل باشیم. ان شاء الله.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

فرهنگ و تمدن بشری همواره در حال توسعه و گسترش است و اکنون تأثیرپذیری تمدن‌ها از یکدیگر اصلی پذیرفته‌شده به شمار می‌رود به گونه‌ای که گفتگوی تمدن‌ها، جایگزین درگیری و اختلاف تمدن‌ها گردیده است، لکن نقص و کاستی دانش بشری در عرصه پیشرفت و تعالی جامعه سالم، واقعیتی غیر قابل انکار است که تأثیر چشمگیر و برجسته‌ای در میزان توسعه و تعالی فرهنگ و تمدن داشته و خواهد داشت و حال آن که در عالم هستی انسان‌هایی الهی وجود داشته و دارند که دانش، منش و رفتار آنان از این نقصان و کاستی نسبی بری بوده و با استفاده از دانش کامل و خطاناپذیر آنان می‌توان به دستاوردی سترگ در عرصه تمدن-سازي رسید و به تحقق عینی تمدنی بزرگ و بی‌بدیل دست یازید و جامعه را از بسیاری از گرفتاری‌ها و مشکلات رهایی بخشید؛ تمدنی که تاکنون بشر در آرزوی رسیدن به آن قرار داشته و مشتاق و منتظر تحقق آن است. از این رو بازشناسی سیره علمی، مدیریتی و سیاسی آنان دستاوردی اساسی و بسیار ضروری برای تمدن‌سازی و اصلاح نواقص تمدن‌های موجود است.